

Soğuk Savaş Sonrasında Teşkil Edilen Boşnak Milli Konseyi ve Kuzey Sancak Boşnaklarının Temsiliyet Sorunu

Zeyneb Yeniay¹ *, İbrahim Arslan¹

Öz: Bu makale, Sancak bölgesinde yükselen Sırp milliyetçiliğinin Boşnaklar üzerindeki etkilerini Sosyal İnşa Teorisi perspektifinden incelemektedir. Çalışma, Sancak'taki entegrasyon sorunlarını analiz etmek üzere Eş Toplumsalcılık Teorisi ve saha çalışması olarak yapılan röportajları çözümlenmek için Söylem-Tarihsel Analiz metodu olmak üzere iki farklı teorik çerçeve kullanarak konunun çok boyutlu bir analizini sunmaktadır. Araştırmanın temel amacı, Sırp milliyetçiliğinin yarattığı sistematik sorunlara çözüm arayışında kurulan Boşnak Milli Konseyi'nin (Bošnjačko nacionalno vijeće-BNV) kuruluş aşamalarını, motivasyonlarını, ulusal ve uluslararası hukuktaki arka planını ortaya koymaktır. Çalışmada, ulusal ve uluslararası raporlar incelenerek Sancak'taki Boşnak nüfusunun özellikle eğitim alanında yaşadığı entegrasyon sorunları analiz edilmiştir. Bulgular, BNV'nin Sancak Boşnaklarının en üst temsil kurumu olduğu ve Konseyin, Kuzey Sancak Boşnaklarını temsil ettiği hipotezlerini doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık hakları, Boşnak, Entegrasyon, Kuzey Sancak, Sosyal inşacılık

The Bosniak National Council Established After the Cold War and the Representation Problem of Northern Sandzak Bosniaks

Abstract: This article examines the effects of rising Serbian nationalism in the Sandzak region from a social constructivist perspective. The study also employs two distinct theoretical frameworks, Consociationalism from integration studies and the Discourse-Historical Analysis method from discourse analysis, to provide a multidimensional analysis of the topic. The primary objective of the research is to uncover the foundational factors, developmental stages, and legal background of the Bosniak National Council (Bošnjačko nacionalno vijeće-BNV), which was established in response to the systematic problems caused by Serbian nationalism. Furthermore, the study analyzes the integration challenges faced by the Bosniak population in the Sandzak region, particularly in education, through national and international reports, and reinforces these findings with data from four field interviews. The findings validate the hypotheses that the BNV is the highest representative body for Sandzak Bosniaks and that the Council represents the Bosniaks of the Northern Sandzak.

Keywords: Minority rights, Bosniak, Integration, Northern Sandzak, Social constructivism

¹Uskudar University, Graduate of the Institute of Social Sciences, Master's Degree, Istanbul, Türkiye, zeynebyeniay@hotmail.com

¹Uskudar University, Graduate of the Institute of Social Sciences, Retired Faculty Member, Istanbul, Türkiye, ibrahim.arslan@uskudar.edu.tr

*Corresponding Author

Received: 11 August 2025, **Accepted:** 17 March 2026, **Published online:** 4 April 2026

Cite as: Yeniay, Z., & Arslan, İ. (2026). Soğuk Savaş sonrasında teşkil edilen Boşnak Milli Konseyi ve Kuzey Sancak Boşnaklarının temsiliyet sorunu. *Universal Journal of History and Culture*, 8(1), 19-37. <https://doi.org/10.52613/ujhc.1762557>

Extended Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the deep-rooted ethnic, political, and socio-economic integration challenges faced by the Bosniak population in Serbia's Northern Sandzak region. The study aims to fill a notable gap in Turkish International Relations literature by dissecting how Serbian nationalism has historically constructed an "other" and "enemy" identity, and how this discourse has specifically targeted Bosniak identity. The research employs a mixed-methods approach, combining qualitative insights from interviews and an extensive literature review with quantitative data, including demographic changes and forced migration figures. This methodology allows for a detailed examination of both the historical and contemporary dimensions of the problem.

The findings reveal that the origins of the integration issues in Sandzak lie in the rise of Serbian nationalism in the early 19th century. This ideology shattered the harmonious, multi-ethnic structure fostered during five centuries of Ottoman rule. Ilija Garašinin's "Greater Serbia" project provided a political framework for this ideology, which aimed to cleanse the region of its non-Christian elements, particularly the Bosniaks, who were identified with Islamic identity. This ideological foundation served as the catalyst for a systematic policy of persecution and exclusion against the Bosniak population.

The article specifically focuses on the historical partitioning of Sandzak. After the Treaty of Berlin, Serbia gained its independence, and during the Balkan Wars, it occupied Sandzak and divided the region with Montenegro, marking the first partition. This event initiated a difficult period for the Muslim Bosniaks, marked by assimilation policies, assassinations, and massacres. Sandzak was subsequently partitioned a second time when the short-lived autonomy granted during the Tito era was revoked, and a third time following the unsuccessful autonomy referendum of 1991. These successive divisions severely undermined Bosniak political representation and made their struggle to preserve their identity even more challenging.

The research demonstrates that the "other" perception constructed by Serbian nationalism continues to be the foundation for ongoing systematic discrimination and oppression. This not only leads to the denial of Bosniak identity and attacks on their cultural heritage but also creates a persistent potential for instability in the region. From a socio-economic perspective, the Bosniak community confronts significant challenges, including high unemployment rates and widespread ethnic discrimination. The analysis reveals a lack of adequate Bosniak representation in public employment, especially in critical state services, which is a clear indicator of systemic bias in recruitment processes and a major obstacle to both their economic and political integration.

The article thoroughly analyzes the integration problems of Sandzak Bosniaks within the context of minority rights and identity politics, also touching upon the role of international actors. Türkiye's support for the Bosniak community serves as a vital source of solidarity and reassurance, rooted in shared historical and cultural ties. In conclusion, this study provides a valuable case analysis for understanding the Bosniaks' identity struggles and the profound impact this situation has on the security and stability of the Balkans. The findings of this study confirm the central hypotheses: that the Bosniak National Council (BNV) serves as the supreme representative institution for Sandzak Bosniaks and the region faces

challenges concerning Bosniak identity. These conclusions were further validated through the qualitative data gathered via comprehensive interviews.

1. Giriş

Balkanlar, jeopolitik önemiyle çok etnisiteli, çok dinli ve çok kültürlü yapısıyla tarih boyunca stratejik bir coğrafya olmuştur. Sancak bölgesi, Osmanlı öncesinde Raşka olarak adlandırılmıştır. 15. yüzyılın ortalarından itibaren yaklaşık beş asır boyunca Osmanlı Devleti'nin “Yenipazar Sancağı” olarak anılan bu coğrafi alan, Avrupa ve Balkanlar'ın kritik noktalarından biri hâline gelmiştir. Günümüzde de bölgenin halen “Sancak” olarak anılmaya devam etmesi, doğrudan bu tarihî idari isimlendirmeye dayanmaktadır. Osmanlı idaresi, bölge halklarıyla derin kültürel ve sosyal bağlar kurmuştur. Millet Sistemi ve Fatih Sultan Mehmet'in Ahidnamesi (Sarıay vd., 2006, s. 20) gibi uygulamalarla farklı inanç ve etnik kökenlere sahip toplulukların haklarını güvence altına almıştır. Sancak'ın, Osmanlı himayesindeki stratejik açıdan önemli sancaklarından biri olması bu bölgeyi Türkiye için hem tarihsel miras hem de jeostratejik açıdan özel bir konuma taşımıştır.

Osmanlı idaresi altında bölgede tesis edilen barışçıl ortam, 19. yüzyılın başlarından itibaren yükselen milliyetçilik akımlarının etkisiyle sarsılmaya başlamıştır. Sırp isyanlarını tetikleyen bu ideolojik dönüşüm, bölgedeki jeopolitik dengeleri de kökten değiştirmiştir. Bu süreçte Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki diplomatik ve askeri baskılarıyla birleşen milliyetçi hareketler; Türk, Boşnak ve Arnavut gibi Müslüman topluluklara yönelik sistematik bir baskı politikasının aracı haline gelmiş ve bu kitleleri bölgeden zorunlu göçe mecbur bırakmıştır.

Milliyetçi emellerin siyasi bir doktrine dönüşmesi ise, eski bir din adamı olan Ilija Garašanin'in Sırbistan Dışişleri Bakanlığına atanmasıyla ivme kazanmıştır. Garašanin tarafından şekillendirilen ve Bosna'yı da kapsayan “Büyük Sırbistan” (Načertanije) projesi, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığını sona erdirmeyi temel hedef olarak belirlemiştir. Söz konusu proje, Hırvatlar ve Boşnakların Sırp kimliği altında asimilasyonunu öngörürken, bölgenin Müslüman unsurlardan arındırılmasını stratejik bir zorunluluk olarak kabul etmiştir (Kahramanyol, 2023, s. 157).

Osmanlı'nın Avrupa'daki egemenliği zayıflarken, Sırp'ların dışlayıcı ve homojen bir Sırp devleti kurma planları devam etmiştir. Berlin Antlaşması ile Sancak bölgesini de sınırlarının içerisine almayı başaran Sırbistan, bağımsızlığını kazanmasına rağmen Sancak bölgesi bir süre daha Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Ancak, Balkan Savaşları'nın ardından Sancak işgal edilmiş ve Sırbistan ile Karadağ arasında paylaşılarak bölge ilk kez bölünmüştür. 20. yüzyıl, yeni kurulan Balkan devletlerinde yaşayan Müslüman Boşnaklar için zorlu bir mücadele dönemi olmuştur. Boşnaklar, temel insan haklarını elde etme, kimliklerini koruma ve asimilasyon politikalarına karşı direnme mücadelesi vermişlerdir. Boşnaklar, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya dönemine kadar geçen süreçte kurulan yeni devletlerde yeterince temsil edilememişlerdir. Bu dönemde siyasi alanda suikastlar ve katliamlarla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle Seniçe (Kahramanyol, 2023; Nuriler, 2019) ve Srebrenitsa (Alp, 2017) örneklerinde görüldüğü üzere soykırıma varan kıyımlara maruz kalmışlardır. Tüm bu zorlu süreçte Boşnaklar, “Müslüman” kimliği altında varlıklarını korumuşlardır. Kendi dillerini, kültürlerini ve dinlerini yaşatma mücadelesini ise

kararlılıkla sürdürmüşlerdir. Tito döneminde Sancak Halklarının Kurtuluşu için Ulusal Antifaşist Konseyi (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog osloboğenja Sandžaka-ZAVNOS) ile elde ettikleri özerklik kısa ömürlü olmuş ve yaklaşık üç yıl sonra iptal edilerek (Alp, 2018, ss. 238-239) bölge ikinci kez bölünmüştür. Tito'nun ölümünün ardından yükselen Sırp şovenizmi ve Miloseviç dönemi, Boşnaklara yönelik soykırıma varan kısımlara yol açmıştır.

Bu kritik süreçte, kimliklerini korumak ve asimile olmamak amacıyla Boşnaklar, Sancak Müslüman Milli Konseyi'ni (Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka-MNVS) kurmuş ve 1991'de özerklik için bir referandum düzenlemiştir (Alp, 2018, s. 241). Referandumun olumlu sonucuna rağmen özerklik sağlanamamış ve Sancak bölgesi üçüncü kez Sırbistan ile Karadağ arasında parçalanmıştır. Zaman içerisinde MNVS, adını Boşnak Milli Konseyi (Bošnjačko nacionalno vijeće-BNV) olarak değiştirmiştir. Günümüzde hem Sırbistan hem de Karadağ'da faaliyet gösteren Boşnak Milli Konseyleri, bölgedeki Boşnak nüfusunun dil, din, kültür ve siyasi haklarını koruma ve geliştirme misyonunu üstlenmiştir.

2. Ulus ve Devlet İnşasında Sırlar: Tarihsel Süreç ve Sosyal İnşa Yaklaşımı

2.1 Tarihsel Arka Plan

Balkanlar, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'dan yayılan milliyetçilik akımlarının etkisiyle ulus-devletleşme süreçlerine sahne olmuştur. Bu dönüşüm, özellikle Sırp nüfusun olduğu bölgelerde ayaklanmalarla belirginleşmiş, yerel huzursuzlukların yanı sıra Rusya ve Avusturya İmparatorluğu gibi büyük güçlerin jeopolitik stratejileriyle de şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Fatih Sultan Mehmed'in ahidnamesinde (Sarınay vd., 2006, s. 20) belirtildiği üzere, bölge halklarının dini ve kültürel kimliklerini koruyan bir yönetim sergilemesine rağmen yükselen milliyetçilik ideolojisi, kötüleşen sosyo-ekonomik koşullar ve dayılar (yamak reisleri) Sırp halkına yönelik baskıları isyanların başlıca itici gücü olmuştur (Hacısalihoglu, 2009; Uygun, 2011, s. 417).

1804'te Semendire Sancağı'ndaki dayıların baskılarına tepki olarak başlayan ilk Sırp isyanı, kısa sürede Kara Yorgi liderliğinde ulusal bir bağımsızlık hareketine evrilmiştir. Rusya ve Avusturya İmparatorluğu'nun siyasi desteğiyle büyüyen bu hareket (Aslantaş, 2009), Belgrad'ın ele geçirilmesi ve Müslüman nüfusa yönelik sistematik şiddet olaylarıyla sonuçlanmıştır (Hacısalihoglu, 2009). Bu trajik süreçte, 1809'da Sırp milislerin Seniçe'yi kuşatarak 2500'den fazla Müslümanı katletmesi (Kahramanyol, 2023, s. 101), bölgedeki Müslüman halka yönelik etnik temizlik çabalarının somut bir göstergesi olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki gücünü zayıflatmış ve 1812 Bükreş Antlaşması ile Sırp isyanı uluslararası ortamda meşruiyet kazanmıştır (Aslantaş, 2009, s. 133). 1815'te Miloş Obrenoviç liderliğinde başlayan İkinci Sırp İsyanı, Sırların bağımsızlık taleplerini arttırmış ve Rusya'nın Osmanlı'ya yaptığı sürekli baskıyla Sırp Prensiği yarı-özerk bir konuma gelmiştir. İsyanın lideri Obrenoviç, elde ettiği siyasi hakları gizli askeri hazırlıklarla (Duran, 2024, s. 108) pekiştirmiştir. Bu süreçte imzalanan 1826 Akkerman ve 1829 Edirne Antlaşmaları ile Sırp özerkliği uluslararası düzeyde sağlamlaştırılmış (Aslantaş, 2013; Turan, 1951), 1830 fermanıyla bu özerklik tam bir statüye ulaşmıştır. Bu dönemde Sırp Prensiği, Müslüman nüfusu topraklarından zorla göç ettirerek (Emgili & Kahramanyol,

2012, s. 32) “Müslümanlı Sırbistan” hedefine yönelmiş ve bunun sonucunda 1833’e kadar yaklaşık 8.000 Müslüman, yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Emgili & Kahramanyol, 2012, s. 32).

Obrenoviç’in keyfi yönetimi ve anayasa karşıtı tutumu, muhaliflerin 1842 yılında Aleksandar Karayorgeviç’i başa getirmesiyle sona ermiştir. Bu yönetim değişikliği, Sırp milliyetçiliğini yeni bir boyuta taşımış, bu dönemde Ilija Garašanin’in hazırladığı Büyük Sırbistan planı ile Sırp milliyetçiliği yayımlacı bir nitelik kazanmış ve homojen bir Sırp nüfusu yaratma fikri ön plana çıkmıştır (Kahramanyol, 2023, s. 157). Homojen Hristiyan Sırp nüfus oluşturma politikasının bir parçası olarak değerlendirilen 1862 Belgrad çatışmaları, Müslümanların Sırbistan’dan zorunlu göçünü hızlandıran Kanlıca Muahedesi ile sonuçlanmıştır (Emgili & Kahramanyol, 2012, s. 32). Ardından, 1875 Hersek İsyanı başlangıçta ekonomik sebeplerden dolayı ortaya çıksa da çok kısa zaman içerisinde Panslavist bir harekete dönüşmüş ve Sırbistan ile Karadağ’ın Osmanlı’ya savaş ilan etmesine yol açmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nı takiben imzalanan Ayastefanos Antlaşması, uluslararası güç dengesini tehdit etmiştir. Bozulan uluslararası güç dengesi sebebiyle Ayastefanos Antlaşması 1878 Berlin Kongresi’nde yeniden ele alınmasına neden olmuştur. Kongre, Prens Bismarck’ın da vurguladığı gibi, Avrupa’nın çıkarlarını koruma amacı taşımıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 21). Berlin Kongresi kararlarıyla Sırbistan bağımsızlığını elde ederken, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan işgaline bırakılmış, Sancak ise Osmanlı idaresinde kalmıştır (Kahramanyol, 2023, s. 141). Avrupalı devletlerin bu anlaşmayı yapmasındaki temel motivasyon, Rusya’nın Adriyatik’e erişimini engellemek ve Sırbistan ile Karadağ arasında bir tampon bölge oluşturulmasını sağlamaktır (Karpas, 2004). Sancak’ın statüsünün belirlenmesi için 1879’da imzalanan Yeni Pazar Mukavelenamesi ile Avusturya-Macaristan’a sadece bölgede asker bulundurma yetkisi verilirken, bölgede Osmanlı’nın idari otoritesi devam etmiştir (Ağanoğlu, 2023). Ancak Sırlar tarafından gerçekleştirilen, giderek artan Müslüman katliamları bölgedeki gerilimi sürekli canlı tutmuştur (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. 93). Berlin Kongresi sonrası bağımsız Sırbistan, homojen bir ulusal kimlik yaratma hedefiyle asimilasyon politikaları uygulamış ve Bosna’nın işgali sonucunda yaklaşık 300.000 Boşnak’ın göçüne sebep olmuştur (Bora, 1994).

20. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti’ndeki siyasi boşluk, Balkan devletlerinin hareket alanını genişletmiştir. Bu bağlamda, Avusturya-Macaristan’ın 1908’de Bosna-Hersek’i ilhak etmesi, Berlin Antlaşması’na aykırı bir hamle olarak bölgedeki hassas dengeleri altüst etmiştir. Bu dönemde Boşnak elitleri, Sırp milliyetçiliğinin katı tutumuna karşı İslami kimlik üzerinden birleşme eğilimi göstermiştir (Bora, 1994). Sırbistan’ın askeri kapasitesini artırması ve Osmanlı’nın Trablusgarp Savaşı’na girmesini fırsat bilen Balkan devletlerinin 1912’de Osmanlı’ya karşı bir araya gelmeleri Birinci Balkan Savaşı’na yol açmıştır. Savaş sonucunda Sancak, Sırbistan ve Karadağ arasında paylaştırılmış, on binlerce Müslüman Osmanlı’ya sığınmıştır (Kahramanyol, 2023, s. 155).

Birinci Dünya Savaşı, Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand’ın Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından öldürülmesiyle başlamıştır. Savaş sırasında Sancak’ı işgal eden Avusturya-Macaristan, bölge Müslümanlarını kendi çıkarları için kullanmaktan çekinmezken aynı zamanda, onların Türkiye için Çanakkale ve Galiçya’da gönüllü asker toplamasına da izin vermiştir. Bu çağrıyla 2.000’den fazla

gönüllü toplandığı tahmin edilse de ne yazık ki çok azı geri dönebilmiştir (Kahramanyol, 2023, ss. 160-161). Savaşın gidişatı değişince, Sancaklı Boşnaklar 1917'deki Taşlıca Konferansı'nda geleceklerine dair taleplerini net bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda öncelikle Bosna-Hersek ile birleşmek istemişlerdir. Bu olmazsa, özerklik talep eden Sancaklı Boşnaklar, eğer bu da mümkün olmazsa tek çare olarak Türkiye'ye göç etmeyi düşünmüşlerdir (Nuriler, 2019, s. 82). Ancak Sırların bölgede tekrar hâkim konuma gelmesiyle bu taleplerin hiçbiri karşılık bulamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve 1917 Korfu Bildirgesi ile Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın (SHS) temelleri atılmıştır (Jelavich, 2017, s. 145). Ancak bu yeni devlet, Müslümanlara kimlik konusunda herhangi bir tercih hakkı tanımamıştır. Sırp temsilcilerin tehditkâr söylemleri (Nuriler, 2019, ss. 62-63) ve Şahoviçi Katliamı gibi (Emgili, 2020, s. 5) olaylar, Boşnakların dışlanmasına ve kitlesel göçlere maruz kalmasına neden olmuştur. Bu siyasi gerilim, 1929'da Kral Aleksandar'ın diktatörlük ilan etmesiyle daha da tırmanmıştır (Armaoğlu, 1995). Devletin Yugoslavya Krallığı'na dönüşmesiyle dahi Müslümanlara yönelik zulüm devam etmiştir. Öyle ki, 1938'de Türkiye ile yapılan bir anlaşma neticesinde 40.000'den fazla Sancaklı Boşnak anavatanlarından ayrılmak zorunda kalmıştır (Sancaktar, 2020, s. 12). Bu baskı ve dışlanma, Boşnak siyasi liderlerinin suikastlara kurban gitmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Bu siyasi baskılar, 1939 yılının Haziran ayında, Boşnakların en önemli siyasi temsilcisi olan JMO lideri Mehmed Spaho'nun Belgrad'daki bir otelde şüpheli şekilde ölü bulunmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır (Kurt Güveloğlu, 2019). Spaho'nun öldürülmesi, Yugoslavya'daki siyasi dengeleri derinden sarsmıştır. Bu olayın hemen ardından, aynı yılın Ağustos ayında Sırp Cvetkoviç ile Hırvat Maçek arasında "Sporazum" adı verilen bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, Bosna-Hersek'i, Müslümanların varlığını ve taleplerini tamamen göz ardı ederek, Sırp ve Hırvat nüfus yoğunluğuna göre paylaşmıştır (Kurt Güveloğlu, 2019). Bu iç karışıklıklar yaşanırken, 1941'de gerçekleşen bir askeri darbe, hükümetin Almanya yanlısı politikasını İngiltere yanlısı bir çizgiye çekmiştir (Nuriler, 2019). Bu ani politika değişikliği, Nazi Almanya'sının tepkisine yol açmıştır. Bunun sonucunda Nazi Almanya'sı 6 Nisan 1941'de Yugoslavya'yı işgal etmiştir. Sadece 11 gün içinde Yugoslav ordusu teslim olmuş, kral ülkeyi terk etmiş ve Yugoslavya Krallığı resmen dağılmıştır. Sancak bölgesinin güney kesimi ise 1941-1943 yılları arasında İtalyan işgali altında kalmıştır (Sancaktar, 2022).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, eski Yugoslavya toprakları, Albay Dragoljub Mihailoviç liderliğindeki Çetnikler ve Ante Paveliç'in başkanlığındaki Ustaşalar gibi paramiliter güçlerin etnik temizlik hareketlerine sahne olmuştur. Çetnikler, direnişle mücadele ettiklerini iddia etseler de asıl hedefleri Müslüman, Hırvat ve Komünistlerin bölgedeki varlığını sona erdirmektir. Bosna ve Sancak'ta 100.000'den fazla Müslümanı katledip 300.000'den fazlasını sürgüne yollamışlardır (Kahramanyol, 2023, s. 174). Benzer şekilde, Almanya destekli Ustaşalar da kendi toplama kamplarında Sırlara, Yahudilere ve Romanlara yönelik vahşi imha politikaları uygularken, Hırvat idaresini kabul etmeyen Boşnakları da hedef almışlardır (Wachtel, 2022, s. 117). Bu korkunç şiddet ortamında, Mihver Devletleri'ne karşı tek bir çatı altında birleşme ihtiyacı doğunca, Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (Antifašističko vijeće narodnog osloboğenja Jugoslavije-AVNOJ) kurulmuştur. 1943'te İtalyan işgalinin sona ermesiyle oluşan yönetim boşluğunu doldurmak için Sancak'ta, Alman işgaline ve Çetniklere karşı etkin bir direniş örgütü olan ZAVNOS

oluşturulmuştur (Sancaktar, 2020). ZAVNOS, 20 Kasım 1943'te Sancak'ın otonomisini ilan etmiş ve bu karar, Müslümanların Tito'ya destek vermesini sağlamıştır (Kahramanyol, 2023). Ancak AVNOJ'un 1943'teki ikinci toplantısında Sancak'ın temsiline izin verilmemiş ve alınan kararlar bölgenin aleyhine olmuştur. Savaşın sonuna doğru, Müttefikler, bölgede Alman nüfus olmamasına rağmen Yeni Pazar'da yüzlerce sivilin ölümüne neden olan hava saldırıları düzenlemiştir (Kahramanyol, 2023). Sancak'ın özerkliği kısa sürmüştür. 29 Mart 1945'te Josip Broz Tito, ZAVNOS'u feshetmiş ve bölgeyi 1913'teki gibi Sırbistan ile Karadağ arasında paylaşmıştır (Yarar, 2010).

Savaşın sona ermesiyle Tito'nun liderliğindeki partizanlar iktidara gelmiş ve 1945'te Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. Yugoslavya, başlangıçta Sovyetler Birliği'ne yakın bir politika izlese de 1948'de Kominform'dan ihraç edilmiş ve Tito, "özyönetim" adını verdiği kendine özgü bir sosyalist model geliştirmiştir (Ülger, 2003, s. 59). 1960'larda Müslümanlar "ulusal topluluk" olarak kabul edilse de Başbakan Yardımcısı Aleksandar Rankoviç'in baskıcı politikaları nedeniyle 1944-1966 yılları arasında Sancak'tan 190.000 Müslüman göç etmek zorunda kalmıştır (Ağanoğlu, 2023; Kahramanyol, 2023). Rankoviç'in 1966'da görevden alınmasıyla bir nebze rahatlama yaşansa da 1974 Anayasası'yla Yugoslavya'da merkezi otorite zayıflamıştır ve 1990'larda patlak verecek ayrılıkçı eğilimlerin ve ulusal çatışmaların temelini atmıştır (Wachtel, 2022).

Tito'nun 1980'deki ölümüyle birlikte Yugoslavya'yı bir arada tutan bağlar zayıflamış ve 1989'a kadar fiili dağılma süreci başlamıştır (Wachtel, 2022). Slobodan Miloseviç gibi Sırp milliyetçi liderlerin bu kaotik ortamda yükselişi, Boşnaklara yönelik soykırma yol açmıştır. 1990'ların başında Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Sırp güçleri, "Büyük Sırbistan" idealini gerçekleştirmek amacıyla etnik temizlik hareketine başlamıştır. 1992-1995 yılları arasında devam eden savaşta on binlerce insan hayatını kaybetmiş, sistematik tecavüzler ve toplu katliamlar yaşanmıştır (Çaputlu, 2020, s. 53). Uluslararası toplumun yetersiz müdahalesi, soykırımın boyutunu artırırken, "güvenli bölge" ilan edilen Srebrenitsa'da bile 8.000 Boşnak sivil katledilmiştir (Emgili, 2012, s. 63). General Ratko Mladiç'in "Türklerden intikam alma" söylemi (Alp, 2017, s. 170), bu soykırımı tarihi düşmanlıklar üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. Savaş, 1995 Dayton Barış Anlaşması ile sona ermiş ve Srebrenitsa'da yaşananlar Uluslararası Adalet Divanı tarafından soykırım olarak kabul edilmiştir (TİHEK, 2024).

2.2 Sosyal İnşaa Teorisiyle Analiz

Sosyal inşacılık, uluslararası ilişkiler disiplinine 1989'da Nicholas Onuf ile kazandırılmış olup, kökleri Giddens'in yapılandırma kuramı ve çeşitli felsefi düşünürlerle dek uzanan bir yaklaşımdır (Alpay, 2018). Bu teori, uluslararası ilişkiler dahil olmak üzere toplumsal gerçekliğin, fiziksel olgulardan ziyade kolektif kimlikler, normlar ve paylaşılan anlamlar vasıtasıyla şekillendirildiğini ileri sürer (Yesevi, 2021). Sosyal inşacılar, bu süreci anlamak için konuşmalar, yazılar ve görsel içerikler gibi sembolik anlam taşıyan her türlü materyali veri olarak kullanırlar. Çünkü dilin ve söylemin gerçekliği yaratma gücüne sahip olduğuna inanırlar (Burr, 2012). Bu çerçevede, devletlerin çıkarları da kendi kimlikleri ve "öteki" ile kurdukları ilişkinin bir sonucu olarak değerlendirilir. Ancak, Alexander Wendt'in belirttiği gibi, devletler sistemi, etkileşimde bulunan başlangıçtaki birimlerin varlığından neşet eder. Bu nedenle devletlerin belli bir düzeyde verili birimler olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Wendt, 2012).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Sırp kimliği, 1389 Kosova Savaşı gibi tarihi olaylar üzerinden inşa edilmiştir. Prens Lazar'ın “*Her kim ki Sırp ve Sırp kökenlidir ve Kosova Ovası'na Türklerle savaşmaya gelmez. Onun ne erkek ne dişi, zürriyeti olmasın. Onun hasadı olmasın.*” (Bozkurt, 2010, s. 56) sözü, düşman algısını canlandırarak Sırp ulusunu tek bir çatı altında toplamayı amaçlamıştır. Bu milliyetçi söylem, dini çatışmaları körüklemiş ve Hristiyanlığı terk edip İslam'ı seçen Boşnakları, “Poturica” (dönme) gibi aşağılayıcı terimlerle hedef alarak onları Türklerden bile daha büyük bir düşman olarak konumlandırmıştır (Nuriler, 2019). Bu dışlayıcı kimlik inşası, “Načertanije” gibi Büyük Sırbistan planları ve Kara Yorgi'nin “Müslümanlaştırma” politikaları gibi somut sonuçlara yol açmıştır.

Boşnaklar, Osmanlı Devleti'nden sonra bölgede kurulan bu devletlerde ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüş, kimlikleri tanınmamıştır. Tito'nun birleşik bir Yugoslav kimliği yaratma çabası başarısız olmuştur. Tito'nun ölümünün ardından, Yugoslavya'daki çözülme süreci başlamıştır.

Bu dönemde, Vivien Burr'un (2012) vurguladığı gibi, dil ve sembolik içerikler sosyal inşada kritik bir rol oynamıştır. Slobodan Miloseviç, 28 Haziran 1989'da Gazimestan'daki Kosova Savaşı'nın 600. yılı dönümü anma töreninde yaptığı konuşmayla Sırp milliyetçiliğini yeniden canlandırmıştır. Gazimestan'a dikilen anıtın üzerindeki Prens Lazar'a ait, sözleri (Bozkurt, 2010, s. 56) yeniden gündeme getirerek, düşman algısını pekiştirmiş ve Sırp ulusunu kendi yanında tek bir çatı altında toplamıştır. Miloseviç, konuşmasında Sırp milletinin tarihi mağlubiyetini, Osmanlı'nın gücünden ziyade, dönemin Sırp liderliğinin birlikten uzak olmasına bağlamıştır (Güven, 2016, s. 118). Bu ifadelerle, güçlü ve kenetlenmiş bir Sırp devleti mesajı vererek hem muhalefete hem de Kosova'daki Arnavut nüfusa gözdağı vermiştir. “*Bu bir silahlı savaş değildir ama silahlı savaşı da göz ardı etmemeliyiz*” (akt. Sancaktar, 2017, s. 287) diyerek, Sırp kimliğini mağduriyet ve kahramanlık anlatıları üzerinden yeniden inşa etmiştir. Bu söylemler, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Sırp milliyetçiliğinin yayılmacı ve dışlayıcı bir nitelik kazanmasında etkili olmuştur. Ayrıca yine bu söylemler, Bosna Savaşı'nın ve Srebrenitsa Soykırımı'nın ideolojik zeminini hazırlamıştır. General Ratko Mladiç'in “Türklerden intikam alma” ifadesi (Alp, 2017, s. 170), Boşnakların “öteki” olarak nasıl kurgulandığını ve bu söylemin soykırımı nasıl meşrulaştırdığını açıkça göstermiştir.

3. Kuzey Sancak Boşnak Milli Konseyi ve Entegrasyon Teorileri Perspektifinden Sancak Boşnakları

Sancak bölgesi, coğrafi olarak Sırbistan ve Karadağ arasında bölünmüş, Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'a komşu bir alandır. Toplam 8.409 km²'lik yüzölçümünün büyük kısmı Sırbistan'da (4.504 km²), geri kalanı ise Karadağ'dadır (3.905 km²) (Ağanoğlu, 2023, ss. 447-448). Sancak'ın Kuzey kısmı Sırbistan'ın egemenliği altında olup, Yeni Pazar (Novi Pazar), Tutin, Syenitsa (Seniçe), Priyepolye (Prepol), Nova Varoš (Yenivaroš) ve Priboy gibi belediyelerden oluşmaktadır. Buna karşılık, Sancak'ın Güney kısmı Karadağ sınırları içerisinde yer almakta ve Plyevlya (Taşlıca), Biyelopolye (Akova), Berane, Andriyeviçe, Plav ve Rojaye (Tırgovište) belediyelerini içermektedir (Ağanoğlu, 2023, s. 447). 2022 yılı resmi nüfus sayımı verilerine göre, bölgedeki şehirlerde yaşayan Boşnak nüfusunun toplam nüfusa oranı yaklaşık

Boşnakların kökeni hakkında çeşitli tezler bulunmaktadır. Bölgenin, İlirler, Slavlar ve Avarlar gibi pek çok kavme ev sahipliği yaptığı belirtilir (Kahramanyol, 2023). Bazı araştırmacılar Boşnakların kökenini Avarlar ile ilişkilendirirken, bazıları ise onları Peçenek ve Afşar Türkleriyle ilişkilendirir (Yılmaz, 2004). Bölge, Avar hegemonyasının ardından bir süre Sırp yönetiminde kalmış ancak 1373'te Bosna Banı I. Tvrtko tarafından Bosna Krallığı'na dahil edilerek Boşnakların ana yurdu hâline gelmiştir (Kahramanyol, 2023). Boşnak halkının İslam'ı benimsemesi, Osmanlı Devleti'nin bölgeye gelişiyle hızlanmıştır. 1463'te Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'yı fethetmesi sonrasında, halk arasında yaygın bir İslamlaşma süreci başlamıştır. Bu hızlı dönüşüm, dönemin adil ve hoşgörülü Osmanlı yönetiminin yanı sıra, İslam'ın bölgeye daha önce Türk göçebeleri ve Arap tüccarlar aracılığıyla ulaşmış olmasından kaynaklanmıştır (Alkan, 1995). Osmanlı döneminde, Raşka adıyla bilinen bölge, 1580'de "Yeni Pazar Sancağı" adını almıştır (Sancaktar, 2015, s. 2). Bu süreçte Yeni Pazar, Floransa'dan İstanbul'a uzanan önemli bir ticaret güzergâhı üzerinde stratejik bir merkez hâline gelmiştir (İnalçık, 2003). Osmanlı hakimiyeti, 1878 Berlin Antlaşması ile kısmen devam etse de 1913 Bükreş Antlaşması ile hakimiyetini kaybetmiş, Sancak Sırbistan ve Karadağ arasında bölünmüştür (Ağanoğlu, 2023).

Sancak bölgesi, tarih boyunca hem göç almış hem de vermiştir. Osmanlı yönetimi sırasında bölgeye Türk, Tatar ve Çerkes gibi farklı etnik gruplar yerleşmiştir (Kahramanyol, 2023). Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren yükselen milliyetçilik ve Boşnaklara karşı yapılan zulümler, Sancak'tan Türkiye'ye yönelik büyük göç dalgalarını tetiklemiştir. Farklı dönemlerdeki göç verileri, dramatik boyutları gözler önüne sermektedir: 1806-1812 yılları arasında Balkanlar'dan yaklaşık 200.000 kişi Osmanlı topraklarına sığınmıştır (Ağanoğlu, 2008, s. 173). 1878'den II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Bosna-Hersek ve Sancak'tan toplam 400.000 Boşnak'ın göç etmiştir (Dedeiç-Kırbaç, 2013, s. 12). Yugoslavya Krallığı ile Türkiye arasında 1938'de imzalanan bir anlaşma sonucunda 40.000'den fazla Sancaklı Boşnak Türkiye'ye göç etmiştir (Sancaktar, 2020, s. 12). Tito'nun iktidarı sırasında, özellikle Rankoviç'in baskıcı politikaları nedeniyle 1952-1967 yılları arasında Sancak, Kosova ve Makedonya'dan 175.392 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Ağanoğlu, 2008, s. 171). En yakın dönemde ise, 1990-2000 yılları arasındaki zulümlerin sonucunda yaklaşık 80.000 Boşnak'ın daha zorla göç etmek zorunda kalmıştır (Alp, 2018, s. 244). Bu veriler, Sancaklı Boşnakların yaşadığı zorlukların sürekliliğini ve Türkiye'nin onlar için tarihi bir sığınak olma rolünü vurgulamaktadır.

3.1 Sancak Boşnaklarının Entegrasyon Sorunları ve Eş Toplumsalcılık Teorisiyle Analizi

Entegrasyon, uluslararası ilişkilerde, devletler arası şiddet potansiyelini minimize eden, karşılıklı bağımlılık ve iş birliğine dayalı bir siyasal birleşme sürecini ifade eder. Bu bağlamda Karl Deutsch, entegrasyonun temel amaçlarını barışı koruma ve yeni bir kimlik oluşturma olarak belirtirken, Ernst Haas ise bu süreci, siyasi aktörlerin bağımlılıklarını yeni bir merkezi otoriteye kaydırma dinamiği şeklinde tanımlar (Arı, 2002). Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası bütünleşme deneyimi, Eş Toplumsalcılık, İşlevselcilik ve Hükümetlerarasıcılık gibi birçok entegrasyon teorisinin gelişimine zemin hazırlamıştır (Ağca, 2010). Özellikle çok kültürlü yapılarda istikrarı hedefleyen Eş Toplumsalcılık, güç paylaşımı ve azınlık vetosu gibi mekanizmalarla farklı grupların bir arada yaşamasına olanak tanıyan bir modeldir (Alakel, 2016). Ancak, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Sancak'ta yaşayan Boşnaklar, bu teorisinin tam tersine ciddi entegrasyon sorunlarıyla karşılaşmıştır. Sırp milliyetçiliğinin etkisiyle, Boşnak kimliği

ve kültürel mirası sistematik olarak hedef alınmış, Osmanlı döneminden kalan binlerce mimari eserin yok edildiği rapor edilmiştir (Kahramanyol, 2023). Sırp yetkililerin Boşnakları “radikal” unsurlar olarak damgalaması, düşman algısını derinleştirmiştir (Nuriler, 2019). Sancak’ın 1991’deki özerklik talebi, %98 destek almasına rağmen merkezi hükümetler tarafından reddedilmiş (Center for Eurasian Studies [AVİM], 2021) ve bu durum, Almerović’in (2002) de belirttiği gibi, bölgenin demografik, tarihsel ve coğrafi bölünmüşlüğünden kaynaklanan sorunların çözümünün engellendiğini göstermiştir. Avrupa Konseyi raporları, bu sorunları somut verilerle desteklemektedir. Örneğin, Boşnakların kamu sektöründe yetersiz temsil edilmesi ve polislik gibi pozisyonlarda keyfi olarak Boşnakların elenmesi (Council of Europe, 2025, ss. 16-42) ve Boşnak işletmelerine karşı uygulanan ayrımcılık (Council of Europe, 2025, s. 16) ekonomik ve siyasi entegrasyonun sağlanamadığını göstermektedir. Ayrıca, Boşnak azınlığın %56,4’ünün sık sık etnik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmesi (Council of Europe, 2025, s. 17) ve savaş suçularının yüceltilmesi (European Commission against Racism and Intolerance, 2024, s. 17) gibi olaylar toplumsal güvenin ne kadar zedelendiğini ortaya koymaktadır. Eğitim ve dil alanındaki kısıtlamalar (Council of Europe, 2025, ss. 30-34) ise kültürel kimliğin korunmasını zorlaştırmaktadır. Sancak örneği, Eş Toplumsalcılık modelinin ancak karşılıklı saygı ve eşitlik temelinde inşa edilebilecek güçlü bir zeminde işleyebileceğini, bu zeminin yokluğunda ise entegrasyon sorunlarının derinleştiğini kanıtlamaktadır.

3.2 Boşnak Milli Konseyi’nin Kuruluşu Hukuksal Altyapısı ve Türkiye ile İlişkileri

Yugoslavya’daki çok partili sisteme geçişin ardından, 1990’ların başında Sancak bölgesinde Boşnak kimliğini ve özerklik taleplerini vurgulayan siyasi hareketler filizlenmiştir. Merkezi Saraybosna’da bulunan Demokratik Eylem Partisi’nin (SDA) Sancak şubesi, bölgedeki ilk siyasi parti olarak 29 Temmuz 1990’da kurulmuştur (Alp, 2018, s. 240). Bu partinin temel hedefleri, Sancak’ın toprak bütünlüğünü ve özerkliğini koruyarak ekonomik ve eğitim politikalarını belirleme hakkı elde etmek olmuştur.

Yugoslavya’nın dağılma sürecine girmesi ve Sırp milliyetçiliğinin yükselişiyle birlikte, Sancak Boşnakları kendilerini korumak amacıyla 11 Mayıs 1991’de MNVS’yi kurmuştur. MNVS, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası kuruluşlarla temas kurarak Boşnakların siyasi ve kültürel haklarını savunmuştur (Alp, 2018, s. 240). Bu süreçte, Boşnaklar Sırbistan ve Karadağ’dan ayrılarak özerklik veya Bosna-Hersek ile birleşme amacıyla 1991’de bir referandum düzenlemişlerdir. Boşnak kaynaklarına göre, referanduma katılanların %98,92’si (bölge nüfusunun %69,39’u) özerklik yönünde oy kullanmıştır (Alp, 2018, s. 241; Asceric, 2018, s. 220). Ancak, bu referandum Sırbistan ve Karadağ tarafından kabul edilmemiştir. 1992’de yürürlüğe giren yeni Yugoslavya Anayasası’nda Boşnakların sadece “dini azınlık” olarak tanımlanması, onların varlığını inkâr etme ve asimilasyon çabası olarak değerlendirilmiştir (Alp, 2018, s. 243). Bu süreçte Aliya İzzetbegović de uluslararası platformlarda Sancak Boşnaklarının haklarının korunması için çaba göstermiştir (Asceric, 2018, s. 214).

Miloseviç sonrası dönemde, Sancak üzerindeki baskıların hafiflemesiyle, MNVS, 2002’de BNV adını alarak Sırbistan tarafından Boşnak halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır (Ekinci, 2014). BNV, Sırbistan’ın Ulusal Azınlıkların Milli Konseyleri Yasası uyarınca, Boşnak azınlığın kültürel özerkliğini korumak ve geliştirmek için geniş yetkilere sahiptir (Zakon o Nacionalnim Savetima Nacionalnih

Manjina, 2018). Konsey; eğitim kurumları kurma, ders kitaplarını onaylama, müfredat geliştirme (BNV, t.y.-c), kültürel kurumlar oluşturma ve kültürel varlıkları koruma (BNV, t.y.-b), kendi dilinde gazete, radyo ve televizyon yayınları yapma (BNV, t.y.-a), Boşnakça'nın resmi kullanımını teşvik etme ve yer adlarını belirleme (BNV, t.y.-d) gibi alanlarda aktif rol oynamaktadır. BNV ayrıca uluslararası alanda da temsil edilmeyen halkların haklarını savunan Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu'na (Unrepresented Nations and Peoples Organization [UNPO]) katılmıştır (UNPO, 2018). Bu hukuki çerçeveye ek olarak, Boşnak aydınlar tarafından 1992'de kurulan Boşnak Entelektüeller Kongresi Konseyi (Vijeće Kongresa Bošnjačkih Intelektualaca-VKBI) gibi sivil yapılar, Boşnakların "Boşnak" adını geri alması ve soykırım davalarının finansmanı gibi konularda önemli rol oynamıştır (VKBI, t.y.-a). VKBI, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ ve Slovenya'daki Boşnak konseylerini bir araya getiren bir koordinasyon ofisi işlevi görerek, bölgesel dayanışmayı güçlendirmeyi hedeflemektedir (VKBI, t.y.-b).

Sancak Boşnaklarının hukuki koruması, Sırbistan'ın 2006 Anayasası'na ve Ulusal Azınlıkların Milli Konseyleri Yasası'na dayanmaktadır. Bu Anayasa, Sırbistan'ı insan ve azınlık haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak tanımlayarak, yirmi iki azınlık grubuna kendi ulusal konseylerini oluşturma yetkisi vermektedir (Türk & Bajraktarevic, 2023). Ulusal Azınlıkların Milli Konseyleri Yasası, BNV'yi sıradan bir sivil toplum kuruluşu olmaktan çıkarıp, Sırbistan sınırları içerisinde yaşayan Boşnak halkının en üst düzey resmi ve yasal temsil organı olarak tanımlayan temel dayanaktır. Bu kanun BNV'ye eğitimden kültüre kadar kritik alanlarda devlet adına özerk karar alma ve doğrudan yürütme yetkisi vererek, konseyin meşruiyetini en yüksek hukuki zemine taşır (Zakon o Nacionalnim Savetima Nacionalnih Manjina, 2018). Bunun yanı sıra, Sırbistan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar da Boşnak azınlığın haklarını güvence altına almaktadır. Bunlar arasında Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler'in Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. maddesi, Irk Ayrımcılığının Her Türü Biçiminin Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi belgeler yer almaktadır. Bu sözleşmeler, azınlık haklarının korunmasını, ayrımcılığın önlenmesini ve kültürel hakların güvence altına alınmasını sağlamaktadır (Council of Europe, 1995; United Nations, 1966; United Nations, 1969). Ek olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 855 sayılı kararı, Kosova, Sancak ve Voyvodina'daki AGİT misyonlarının varlığının önemini vurgulayarak bölgedeki durumun uluslararası alanda takip edildiğini göstermiştir (United Nations Security Council, 1993).

Söz konusu uluslararası ilginin ötesinde Türkiye, Sancak bölgesiyle olan münasebetlerini salt diplomatik bir düzlemde değil, Osmanlı dönemine dayanan köklü tarihsel ve kültürel bağlardan beslenmektedir (Yarar, 2010). Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2017'deki Sancak ziyareti, bu yakınlığın somut bir göstergesi olmuş ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic tarafından da vurgulanmıştır (Anadolu Ajansı, 2017; B92, 2017). BNV'nin 2022 faaliyet raporu, Türkiye ile ilişkilerin diplomatik, kültürel ve eğitsel alanlarda önemli ölçüde güçlendiğini ortaya koymaktadır. Rapor, iki ülke arasındaki üst düzey siyasi temasları, kültürel etkinlikleri (Türk Kültür Günleri, İstanbul'daki Uluslararası Boşnak Zirvesi) ve eğitim alanındaki işbirliklerini (Türkiye Bursları, Uluslararası Öğrenci Akademisi) artırmıştır (BNV, 2022). Bu faaliyetler, Türkiye'nin Sancaklı Boşnaklarla olan gönül bağını ve stratejik iş birliğini derinleştirdiğini göstermektedir.

4. Boşnak Milli Konseyi: Röportajlar ve Söylem Analizi

Bu çalışmanın metodolojisi, Sancak ve BNV konularını derinlemesine ele alabilmek için alanında uzman dört isimle gerçekleştirilen röportajlara dayanmaktadır. Bu görüşmeler, çalışma için zengin ve çok yönlü birincil veri kaynağı olmaktadır. Röportajların orijinal hali çalışmanın üretildiği tezde mevcuttur, bu çalışmada röportajların orijinal haline yer verilmeyecektir. Bunun yerine yapılan röportajlardan alıntılar yapılacaktır. Yapılan alıntılar hangi röportajdan alındığı Röportaj 1, 2, 3, 4 şeklinde numaralandırılacaktır. Çalışmanın nitel aşaması, temel hipotezleri ampirik olarak sınamak amacıyla, Kuzey Sancak bölgesindeki siyasi, sosyal ve kültürel dinamikler hakkında derin bilgiye sahip alan uzmanları ve eski kurumsal temsilciden oluşan hedef gruplarla röportaj yapılmıştır. Toplam dört röportaj gerçekleştirilmiş olup, bu görüşmelerden üçü katılımcının tercihine bağlı olarak Türkçe dilinde, bir görüşme ise Boşnak dilinde icra edilmiştir. Mülakatların üçü çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilirken, kalan bir mülakat ise iki ayrı oturum hâlinde yüz yüze (fiziki ortamda) yapılarak veri çeşitliliği sağlanmıştır. Bu veri toplama sürecinde, katılımcıların hakları ve gönüllülük esası gözetilmiş, etik standartlara uygunluk sağlandığına dair Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulu'nun 25/07/2025 tarihinde 08 No.lu toplantısında 61351342/020-1341 sayılı kararla Etik Kurul izni alınmıştır. Bu yöntem, çalışmanın iddialarını yalnızca literatür taramasıyla değil, saha verileriyle de destekleyerek bilimsel şeffaflığı ve geçerliliği güçlendirmiştir. Röportajlar Söylem Analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Söylem, sosyal bilimlerde dilin toplumsal gerçekliği inşa etme ve iktidar ilişkilerini yansıtma biçimi olarak ele alınırken, uluslararası ilişkilerde bu analiz, “gerçeklik” kavramlarının söylemler aracılığıyla nasıl inşa edildiğini sorgulamak için kullanılır (Aydın-Düzgüt & Rumelili, 2019). Söylem-Tarihsel Analiz metoduna göre, bu çalışma dilin toplumsal gerçekliği nasıl inşa ettiğini ve iktidar ilişkilerini nasıl yansıttığını incelemektedir. Röportajların analizi için Aydın-Düzgüt ve Rumelili (2019) çalışmasındaki çerçeveden yararlanılmış, en son başlıkta da araştırma soruları röportajlar tarafından sınanmıştır. Toplamda röportajların analizi, dört başlık altında aşağıda özetlenmiştir.

4.1 Temalar ve Söylemlerin Ana İçeriği

Bu kısımda, röportajların ana içeriğinin ve vurgularının ne olduğu saptanmıştır.

Röportaj 1’de vurgulandığı üzere, Boşnak kimliğinin, dininin ve dilinin (Bosanski Jezik) korunması en önemli temalardandır. Röportaj 1’deki Birleşmiş Milletler kararı 855 gibi uluslararası belgelere atıflar, Boşnakların siyasi ve hukuki hak arayışlarını gösteren örneklerdir. BNV’nin temsil gücü, Röportaj 1, Röportaj 2, Röportaj 3 ve Röportaj 4’te kapsayıcı ve bağımsız bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Röportaj 1 ve Röportaj 4’te belirtilen iç bölünmeler ve dış baskılar (örneğin, müftülük tartışmaları), topluluk içindeki sorunları gözler önüne sermektedir. Röportaj 3’teki Novi Pazar’daki ekonomik sorunlardan dolayı gençlerin göç ettiğine dair vurgu, günlük yaşamdaki zorlukları ortaya koyarken, Röportaj 1 ve Röportaj 4’te Türkiye ve AB’den destek beklentisi dile getirilmiştir. Röportaj 1 ve Röportaj 4’te Boşnakça eğitimin önündeki engellerden bahsedilse de Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın destekleri de belirtilmiştir.

4.2 Söylemsel Stratejiler ve Söylem Araçları

Bu kısımda, röportajlarda kullanılan dilsel araçlar analiz edilmiştir.

Röportaj 1, 3 ve 4'te 'biz' söyleminin Boşnakları milliyet, din ve dil temelinde tanımlayan bir çerçevede kurulduğu görülmektedir. Röportaj 3 "Bizim en büyük şansımız Avrupa Birliğine üyelik süreçleridir" ifadesi, Sırbistan'ın Avrupa Birliği üyeliğinin bölge entegrasyonu yönündeki olumlu etkisini belirtiyor. Somut olaylara atıflar ise (örneğin, Röportaj 1'deki BMGK kararı 855 ve Röportaj 4'teki TİKA'nın kitapların basımı üstlenmesi gibi) söylemlere meşruiyet katıyor. Röportaj 4'teki "zamanla bu sistem daha iyi oturabilir" gibi ifadelerle bölge entegrasyonu hakkında geleceğe yönelik umut ve beklentiler dile getiriliyor.

4.3 Araştırma Sorularının Nitel Verilerle Sınanması: Temsiliyet Yeteneği ve Öncelikli Sorunların Değerlendirilmesi

Bu kısımda makalenin temel araştırma soruları röportajlardan alıntılarla sınanmıştır.

- Günümüzde Kuzey Sancak'ta Boşnak kimliğine tehdit oluşturan durumlar mevcut mu? Röportaj

Röportaj 1: "Boşnak milletinin içinden çıkan bazı kişiler, velilerin Boşnak dilinde çocuklarına eğitim vermek için dilekçe yazmalarına engel olmaya çalışmaktadır. Hatta bazı velileri tehdit ettiklerini de biliyoruz. Bunun tipik bir örneği Priyepolye şehrinde yaşanmaktadır. Nüfusunun yarısı Boşnak yarısı Sırp olan Priyepolye'de Boşnak dilinde eğitim yapılmasını önlemek için resmi-gayri resmî kurumlardan ve Boşnak ismi taşıyan bazı kişilerden ciddi engeller ortaya çıkmaktadır. . . " (Yeniay, 2025, s. 82)

Boşnak dilinde eğitimin önünde engeller oluştuğundan bahsedilmiştir. Bu sorunların çözümü için Boşnak temsiline yönelik kurumların varlığı önemlidir.

Röportaj 1: "... Osmanlı yönetiminin bölgeyi terk etmesinden beridir gelen devletler Boşnak milletinin edebi varlığını sürekli inkâr etmiş ve ders kitaplarında olsun hiçbir yerde yer almasına izin vermemiştir. Bunun en tipik misali "Derviş ve Ölüm" adlı romanıyla tanınan Meşa Selimoviç kendini Sırp olarak deklare ederek kitaplarının basılmasını sağlamıştır. Sancak Boşnak Milli Konseyi, tüm ders kitaplarına koydurduğu Boşnak edebiyat eserlerinin okutulması Boşnak kimliğinin varlığı için çok önemli bir unsurdur. . . " (Yeniay, 2025, s. 81)

Bu örnekte belirtildiği üzere Boşnak kimliğine yönelik baskılar mevcuttur. Röportajda bu sorunun da altı çizilmiştir.

Röportaj 2: "... BNV'nin faaliyetleri kamuoyunda veya Boşnaklar arasında her zaman yeterince görünür değildir. Birçok Boşnak konseyin ne yaptığını bile bilmez..." (Yeniay, 2025, s. 85)

BNV'nin Boşnak milleti arasında daha görünür olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Röportaj 2: "... Sınırlı bütçe ve kaynaklar. Finansman eksikliği daha büyük projelerin uygulanmasını zorlaştırmaktadır..." (Yeniay, 2025, s. 85)

Konseyin etki alanını genişletmek ve projeleri uygulamaya koymak için bütçe ve kaynaklarının genişletilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Röportaj 3: "...Mesela Novi Pazar'da %85 Müslüman nüfus var. Novi Pazar'da Boşnak nüfusun çoğunlukta olmasına rağmen devlet kurumlarında Sırp'ların daha fazla olması, demografik oranlara uygun adil temsil ve eşitlik ilkesinin ihlal edildiği anlamına gelir. Bunun tam tersi olması lazım..." (Yeniay, 2025, ss. 85-86)

Devlet kurumlarında Boşnakların nüfus oranına uygun ve adil biçimde temsil edilmemesi bir sorundur.

- Boşnak Milli Konseyi Boşnak toplumunu temsil edebiliyor mu?

Röportaj 1: "...Boşnak dilinin resmi kullanımı gibi hayati öneme sahip alanlarda özel yetkilere sahiptir..." (Yeniay, 2025, s. 73)

Röportaj 1: "...Eğitim alanında Boşnak Milli Konseyi, okul öncesinden yükseköğretime kadar Boşnak dilinde eğitimin sunulması ve ders kitaplarının yazılması (TİKA basmıştır) için stratejiler geliştirmekte ve ilgili mercilere önerilerde bulunmaktadır. Boşnak topluluğunun özgünlüğünü yansıtan ders içeriklerinin hazırlanması, Boşnakça ders kitaplarının onay süreçleri ve etnik hoşgörü ile çok kültürlülüğün desteklenmesine yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi Konseyin öncelikleri arasındadır..." (Yeniay, 2025, ss. 73-74)

"...Konsey, yasal çerçeve içerisinde gazete, yayıncılık, radyo ve televizyon gibi Boşnakça yayın organları kurma yetkisine sahiptir..." (Yeniay, 2025, s. 74)

"...Boşnak Milli Konseyi, eğitim, kültür, dil ve alfabe alanlarında uzmanlaşmış çeşitli komiteler aracılığıyla çalışmalarını daha etkin bir şekilde yürütmekte ve Anayasa ile kanunlarla güvence altına alınan Boşnak haklarının hayata geçirilmesi için stratejiler, planlar ve programlar hazırlayarak sürekli çaba göstermektedir..." (Yeniay, 2025, s. 74)

Daha önce değinilen Boşnakça eğitime erişim sorununun çözümüne katkı sunmak amacıyla Boşnakça ders kitapları da basılmaktadır. Bu konu hakkında TİKA'nın da katkısı gözlemlenmektedir. Boşnak dilinin kullanılmasına yönelik kararlar alındığı ve bu kararları alma yetkisine sahip olduklarının altı çizilmektedir.

Röportaj 3: "...Boşnak Milli Konseyi de kamu kurumlarındaki Boşnakların istihdamının artırılmasına yönelik baskı yapmaktadır..." (Yeniay, 2025, s. 86)

Bu ifade, BNV'nin Boşnak istihdamının artırılmasına yönelik çalışmalar yürüttüğünü göstermektedir. Bu örnekte BNV'nin bölge için varlığının bir gereklilik olduğu vurgusu olarak kabul edilebilir.

Röportaj 1: “2009 yılında yapılan bu kanun (Sırbistan’da azınlıkların konseyle temsil edileceğine dair kanun) ile Boşnak Milli Konseyi ve diğer konseyler meşruluk kazanmış ve azınlıkların temsil birimleri olmuşlardır.” (Yeniay, 2025, s. 76)

BNV’nin hukuksal altyapısı vurgulanmaktadır.

Röportaj 1: “Sancak’taki Boşnak milletinin en önemli temsil organı Boşnak Milli Konseyi’dir.” (Yeniay, 2025, s. 80)

Röportaj 3: “Boşnak Milli meclisi en güzel şekilde temsil ediyor. Bunun temel sebebi bağımsız bir yapıya sahip olmasıdır. Siyasiler siyaset yapabilir lakin Boşnak Milli Konseyi şu anda Boşnakları en güzel temsil eden tek kurumdur.” (Yeniay, 2025, s. 85)

Röportaj 4: “Boşnak Milli Konseyi, Boşnakları yeterince temsil etmektedir.” (Yeniay, 2025, s. 86)

Röportaj 4: “Boşnak Milli Konseyi, oradaki Boşnakların hükümetten ve resmi kurumlardan beklentilerini dile getirmenin normal medeni bir yolu oluyor” (Yeniay, 2025, s. 87)

Röportajlara göre BNV hukuksal altyapısı ve faaliyet alanıyla Kuzey Sancak’ta Boşnakları temsil edebilmektedir. Özellikle Boşnak dilinin öğrenimine ve Boşnakların bölgedeki istihdamına yönelik sorunlar gözlemlenmektedir. BNV’nin de bu sorunlar için çözüm üretmekte olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan röportajların incelenmesi sonucunda makalenin hipotezleri doğrulanmıştır.

5. Sonuç

Bu çalışma, Sırp milliyetçiliğinin tarihsel kökenlerini ve bu ideolojinin Boşnak kimliğine yönelik asimilasyon ve dışlama politikalarıyla nasıl birleştiğini ele almıştır. Sosyal İnşa Teorisi çerçevesinde yapılan analizler, Büyük Sırbistan fikrinin, homojen bir Sırp nüfusu yaratma arzusuyla nasıl bütünleştiğini göstermiştir. Osmanlı döneminden miras kalan ‘düşman Türk’ algısı, İslam kimliğiyle özdeşleştirilen Boşnaklara da yöneltilmiştir. Sırp milliyetçiliğinin bu söylemi, Boşnakların siyasi alandan dışlanmasından soykırımlara varan şiddet eylemlerine kadar uzanan bir dizi olumsuzluğa yol açmıştır.

Bu çalışma, Boşnakların tarih boyunca kimliklerini koruma mücadelesini ele almıştır. Özellikle bölgenin, Osmanlı sonrası sürecinde sürekli işgal edilmesi, bölgede yaşanan Boşnak ve Müslümanlara yönelik soykırımlara varan kısımlar, bölgenin bölünmesi ve Boşnakların siyasi alanda temsil edilememesi ve varlıklarını göstermesi yönündeki tehditler (Mehmed Spaho gibi önemli siyasetçilerin suikastlara kurban gitmesi) var olma mücadelesinin ne denli zorlu olduğunu ortaya koymaktadır. Sancak bölgesinde yaşayan Boşnakların özerklik arayışları Sırbistan ve Karadağ arasında bölünme ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılan bağımsızlık yönündeki referandum kararına rağmen bu bölünmüşlük devam etmiştir. Günümüzde yaşanan ekonomik zorluklar, kamu kurumlarındaki Boşnak istihdamının nüfusa oranla az olması ve Boşnak dilinin öğrenilmesine yönelik engellemeler, bölgedeki entegrasyon

sürecini aksatarak Boşnak nüfusunun göç etmesine neden olmaktadır. Eş Toplumsalcılık Teorisi ise, bu tür toplumlarda kalıcı uyumun ancak karşılıklı saygı ve güven temelinde mümkün olacağını öne sürmektedir.

Çalışma, Sancak Boşnaklarının haklarının korunmasında BNV'nin kritik rolünü vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, bölgede mevcudiyetini sürdüren sorunların varlığını işaret eder. BNV, Sancak Boşnaklarının en üst temsil kurumudur ve Boşnak nüfusu yeterince temsil edebilmektedir. Bu hipotezler, elde edilen bulgular, raporlar ve röportaj içerikleriyle desteklenmektedir.

Makale Bilgi Formu

Yazar Notu: Bu çalışma, Zeyneb Yeniay tarafından hazırlanan “Soğuk Savaş Sonrasında Teşkil Edilen Boşnak Milli Konseyi ve Kuzey Sancak Boşnaklarının Temsiliyet Sorunu” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Yazar Katkıları: Kavramsallaştırma: ZY, İA; Metodoloji: ZY, İA; Doğrulama: ZY, İA; Biçimsel Analiz: ZY; Araştırma: ZY; Kaynak Sağlama: ZY; Veri Düzenleme: ZY; İlk Taslak Yazımı: ZY; Gözden Geçirme ve Düzenleme: ZY, İA; Danışmanlık: İA; Proje Yönetimi: ZY

Yapay Zekâ Beyanı: Bu çalışmada yalnızca dilsel ifadelerin sadeleştirilmesi ve dil bilgisi kontrollerinin yapılması amacıyla ChatGPT yapay zekâ aracından sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Tüm içerik yazarlara aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Kaynaklar

- Ağanoğlu, H. Y. (2008). Balkanlarda göç gerçeği ve bölgeden Türkiye'ye göçler. İçinde *Balkanlarda gelecek tasavvuru: Kültür, siyaset, örgütlenme ve iş birliği alanları* (ss. 161–177). İHH İnsani Yardım Vakfı.
- Ağanoğlu, H. Y. (2023). *Sancak ve Priyepolye: Sultan II. Abdülhamid'den günümüze*. İz Yayıncılık.
- Ağca, F. (2010). *AB'nin güvenlik ve savunma politikası ve Türkiye'nin konumu*. Papatya Yayıncılık.
- Alakel, M. (2016). Avrupa bütünleşmesi sürecinde: Hukuk, devlet ve egemenlik tartışmaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 59–99.
- Alkan, N. (1995). *Dağılan Yugoslavya mozaiğinde Bosna*. Beyan Yayınları.
- Almerović, Š. (2002). *Sandžak—From a paradigm of political crises and a potential safety crisis-spot in Federal Republic of Yugoslavia to its possible role as an integrating area of Serbia and Montenegro*. BMLV. https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/almer1.pdf
- Alp, İ. (2017). Srebrenitsa soykırımı (Temmuz 1995). *Avrasya Etüdlere*, 52(2), 153–171.
- Alp, İ. (2018). Soğuk Savaş sonrasında Sancak'taki gelişmelere dair bir değerlendirme. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 227–260.
- Alpay, E. (2018). *Sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde Türk ve Bulgar kimliği*. Hiperlink Yayınları.
- Anadolu Ajansı. (2017, 13 Ekim). *Sancak “Reis özlemini” giderdi*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sancak-reis-ozlemini-giderdi-/934760>

- Arı, T. (2002). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, F. H. (1995). *20. yüzyıl siyasi tarihi: 1914–1995*. Timaş Yayınları.
- Asceric, E. (2018). Alija Izetbegovic and Sandzak. İçinde *I. Uluslararası Bir Bilge Bir Ülke Sempozyumu: Aliya İzzetbegović ve Bosna-Hersek bildiriler kitabı* (ss. 212–226). Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Aslantaş, S. (2009). Sırp isyanının uluslararası boyutu (1804–1813). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(21), 109–136.
- Aslantaş, S. (2013). Osmanlı-Rus ilişkilerinden bir kesit: 1826 Akkerman Andlaşması'nın müzakereleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(36), 149–169.
- Center for Eurasian Studies (AVİM). (2021, September 13). *Geostrategical importance of Sandžak region as a bridge and heartland that connects several countries in Balkan region*. <https://avim.org.tr/UEPRapor/>
- Aydın-Düzgit, S., & Rumelili, B. (2019). Discourse analysis: Strengths and shortcomings. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 8(2), 285–305. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.477300>
- B92. (2017, 11 Ekim). *Serbian and Turkish presidents visit*. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2017&mm=10&dd=11&nav_id=102532
- Bora, T. (1994). *Yeni dünya düzeninin av sahası: Bosna-Hersek*. Birikim Yayınları.
- Boşnjačko Nacionalno Vijeće [BNV]. (2022). *Ízveštaj o radu 2022*. https://www.bnv.org.rs/dokumental/I_Z_V_J_E_S_T_A_J_O_R_A_D_U_-_2022.pdf
- Boşnjačko Nacionalno Vijeće [BNV]. (t.y.-a). *Ovlaštenja u oblasti informisanja*. <https://bnv.org.rs/informisanje.php>
- Boşnjačko Nacionalno Vijeće [BNV]. (t.y.-b). *Ovlaštenja u oblasti kulture*. <https://bnv.org.rs/kultura.php>
- Boşnjačko Nacionalno Vijeće [BNV]. (t.y.-c). *Ovlaštenja u oblasti obrazovanja*. <https://bnv.org.rs/obrazovanje.php>
- Boşnjačko Nacionalno Vijeće [BNV]. (t.y.-d). *Službena upotreba jezika i pisma*. https://bnv.org.rs/sluzbena_upotreba_jezika.php
- Bozkurt, G. S. (2010). Tito sonrası dönemde Eski Yugoslavya bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 51–95.
- Burr, V. (2012). *Sosyal inşacılık* (S. Arkonaç, Çev.). Nobel Yayıncılık. (Orijinal eser 1995'te yayımlandı)
- Council of Europe. (1995). *Framework convention for the protection of national minorities*. <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/framework-convention-for-the-protection-of-national-minorities>
- Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. (2025, May 5). *Fifth opinion on Serbia (ACFC/OP/V(2025)001)*. <https://rm.coe.int/acfc-op-v-2024-5-5th-cycle-opinion-on-serbia-en/488028728e>
- Çaputlu, Ö. (2020). *Bosna Savaşı'nda kadınlara yönelik cinsel şiddet: Feminist bir analiz* [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Dedeiç-Kırbaç, A. (2013). Boşnakların Türkiye'ye göçleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1–14.
- Duran, N. (2024). Miloş Obrenović'in Sırp özerkliğine giden süreçteki rolü (1815–1830). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 100–116.
- Ekinci, M. U. (2014). *Sırbistan siyasetini anlama kılavuzu*. SETA Yayınları.
- Engili, F. (2012). Bosna-Hersek trajedisinde (1992–1995) Türk birliği. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21, 57–87.

- Engili, F. (2020). Yugoslavya döneminde Boşnak göçleri (1919–1929). *Tarih ve Günce*, 6, 5–34.
- Engili, F., & Kahramanyol, M. (2012). *Sırbistan'ın Osmanlı tarihindeki istihbarat ve teşkilatlanma çalışmaları (1898–1912)*. Cedit Neşriyat.
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). (2024). *ECRI report on Serbia (sixth monitoring cycle)*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/ecri-report-on-serbia-sixth-monitoring-cycle/1680b06413>
- Güven, İ. F. (2016). Yugoslavya'nın dağılması bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Milošević'in söylem ve politikalarının incelenmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 17, 101–128.
- Hacısalihioğlu, M. (2009). Sırbistan. İçinde *TDV İslâm ansiklopedisi* (Cilt 37, ss. 121–126). Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sirbistan>
- İnalçık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu klâsik çağ (1300–1600)* (R. Sezer, Çev.). Kronik Kitap.
- Jelavich, B. (2017). *Balkan tarihi: 20. yüzyıl* (Cilt 2, Z. Savran Uğur, Çev.). Küre Yayınları.
- Kahramanyol, M. (2023). *Yeni Pazar Sancağı'na dair tarih, gelenek, medeniyet, siyaset, savaşlar, Boşnak seçkinleri ile sohbetler*. Kalem Kitap.
- Karpat, K. H. (2004). *Balkanlarda Osmanlı mirası ve ulusçuluk* (R. Boztemur, Çev.). İmge Kitabevi.
- Kurt Güveloğlu, G. (2019). *Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan Yugoslavya'ya: Yugoslavya'nın siyasi hayatı ve Türkiye ile diplomatik ilişkileri (1918–1941)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Nuriler, D. (2019). *Sancak'ın asırlık hak mücadelesi*. Motto Yayınları.
- Republički zavod za statistiku [RZS]. (2023, April). *2022 census of population, households and dwellings: Ethnicity – Data by municipalities and cities*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/PdfE/G20234001.pdf>
- Sancaktar, C. (2015). *Osmanlı'dan günümüze Sancak bölgesi ve Boşnakları*. ResearchGate.
- Sancaktar, C. (2017, April 20–22). *1980 sonrası Kosova krizi: Milliyetçiliğin hâkimiyet mücadelesi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi (USAK).
- Sancaktar, C. (2020). 1878–1945 döneminde Sancak sorunu: Avusturya, Sırbistan, Karadağ ve Boşnaklar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 7–17.
- Sancaktar, C. (2022). 2. Dünya Savaşı döneminde Yugoslavya'da iç savaş. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 279–307. <https://doi.org/10.32953/abad.1058182>
- Sarıay, Y., Budak, M., Bayır, Ö., & Ovalıoğlu, İ. (2006). *Gökkubbe altında birlikte yaşamak: Belgelerin diliyle Osmanlı hoşgörüsü*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. <https://archive.org/details/gokkubbealtndabi0000unse/page/n9/mode/2up>
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (1992). *Bosna-Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516–1919)* (Yayın No: 7).
- Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(1–2), 111–151.
- Türk, F., & Bajraktarevic, D. (2023). Sırbistan'daki Türk dernekleri ve politikaları (2002–2021). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 567–588. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1387650>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (2024, 11 Temmuz). *Srebrenitsa soykırımı anma günü basın açıklaması*. <https://www.tihkek.gov.tr/11-temmuz-srebrenitsa-soykirimini-uluslararası-düşünme-ve-anma-gününe-iliskin-basin-aciklamasi>
- United Nations. (1969). *International convention on the elimination of all forms of racial discrimination*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>

- United Nations Security Council. (1993, August 9). *Resolution 855 (1993)*. UN Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/170810>
- United Nations. (1966). *International covenant on civil and political rights*. Office of the High Commissioner for Human Rights. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf>
- Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO). (2018, June 6). *Sanjak*. <https://unpo.org/sanjak/>
- Uygun, S. (2011). Sırp isyanı ve Hurşit Ahmet Paşa. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(17), 416–436.
- Ülger, İ. K. (2003). *Yugoslavya neden parçalandı? Balkan dramının perde arkası*. Seçkin Yayıncılık.
- Vijeće Kongresa Bošnjačkih Intelektualaca. (t.y.-a). *Par riječi o Vijeću Kongresa bošnjačkih intelektualaca*. <https://vkbi.ba/?p=3066>
- Vijeće Kongresa Bošnjačkih Intelektualaca. (t.y.-b). *Ured za koordinaciju bošnjačkih vijeća*. <https://vkbi.ba/?p=2995>
- Wachtel, A. B. (2022). *Balkanlar tarihi* (E. C. Petek, Çev.). İnkılap Yayınları.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası siyasetin sosyal teorisi* (H. S. Ertem & S. G. Öner, Çev.). Küre Yayınları.
- Yarar, A. (2010). *Osmanlı'dan günümüze Sancak bölgesi* [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Z7ltOQ1cIQiHn_6IEME5tA&no=-2i7O60a9WaY5crXpEq_FA
- Yeniay, Z. (2025). *Soğuk Savaş sonrasında teşkil edilen Boşnak Milli Konseyi ve Kuzey Sancak Boşnaklarının temsilîyet sorunu* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi].
- Yesevi, Ç. G. (2021). Uluslararası ilişkiler bilim dalında sosyal inşacılık yaklaşımının incelenmesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 52–74.
- Yılmaz, M. (2004). *Sancak Drina'nın öbür yakası: Kimlik oluşumu ve otonomi sorunu*. İHH Kitap.
- Zakon o Nacionalnim Savetima Nacionalnih Manjina. (2018). *Službeni glasnik RS* (br. 72/2009, 20/2014 ve 55/2014). Bošnjačko Nacionalno Vijeće. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html